

LÜHIKOKKUVÕTE

25. november 2022

Eesti Panga avatud seminaril „Kiire hinnatõus – miks ja kui kauaks?“ arutleti Eesti hooga hinnatõusu põhjuste üle ning otsiti vastust küsimustele, mida saab inflatsiooni pidurdamiseks teha keskpang ja milline on tänases kriisis riigi roll. Ettevõtjad kirjeldasid, kuidas energia järsk kallinemine, kiire inflatsioon ja riiklikud tugimeetmed on mõjutanud nende tegevust ja konkurentsivõimet.

Eesti Panga president Madis Müller selgitas sissejuhatavas sõnavõtus Eesti kiire inflatsiooni tagamaid ning keskpanga rolli hinnatõusu ohjeldamisel. Eestit tabas energia hinnatõus paljudest riikidest rängemini kahel põhjusel: suur osa Eesti inimesi ostis elektrit börsihinnaga, mistõttu jõudis hinnatõus kiiremini kohale, ning meie väljaminekutest kulub võrreldes teiste riikidega energiale suurem osa. Hoogu andis ka tugev sisenõudlus. Keskpanga põhitööriist kiire hinnatõusu talitsemisel on intressimäärade tõstmine, mida on kavas jätkata seni, kuni inflatsiooni selgroog on murtud. See tähendab laenukulude tõusu nii majapidamistele kui ka ettevõtjatele, kuid just nii keskpanga poliitika toimib. Praegune intressimäärade tase ei ole ajaloolises võrdluses erakordne ega too Eesti Panga vaates kaasa suuremaid probleeme laenude teenindamisel. Müller toonitas, et võitlus inflatsiooniga on tulemuslikum, kui ka teised osapooled – eelkõige riik oma eelarvepoliitikaga – sinna oma panuse annavad. Mitmete kiiret hinnatõusu põhjustanud tegurite vaibumine annab lootust, et ehk on Eestis selleks korraks hinnatõusu haripunkti läbi saadud.

Majandus- ja taristuminister Riina Sikkut nentis oma ettekandes, et on vähe sellist, mida valitsus praeguse kiire hinnatõusu põhjuste valguses oma otsustega muuta saaks. seetõttu on fookus eeskätt inflatsiooni mõju leevendamisel ning esikohal on inimeste toimetulek. Ettevõtted peavad pigem ise hakkama saama. Minister möönis, et paralleelselt peaks praegu pidama ka debatti maksusüsteemi ümberkorralduste üle, kuid seda eesmärki pole vaid seitsmeks ja pooleks kuuks ametisse asunud valitsus teadlikult enesele seadnud. See jääb järgmise valitsuse teemaks. Arutledes selle üle, kuidas riigieelarve kulutuste prioriteete seada, ei piisa Sikkuti sõnul alati tasuvus- või mõjuanalüüsist, vaid tuleb langetada väärtuspõhine otsus. Nii võib rohepöörde tunduda kitsas vaates kulukas, kuid tervikpildis vajalik ja kokkuvõttes õige. Niisamuti ei vaidlustata praegu kaitseinvesteeringute vajadust. Osa otsuseid ei pruugi esmapilgul paista eelarvepoliitiliselt vastutustundlikud, kuid need tuleb teha sellest hoolimata, pidades silmas laiemat konteksti. Energiahüvitistest rääkides juhtis minister tähelepanu sellele, et Eestis on Lääne-Euroopaga võrreldes kehtestatud madalamad hinnalaed, mistõttu on riik inimestele rohkem appi tulnud. Ettevõtete toetusmeetmed vajavad aga üle Euroopa koordineerimist, et mitte seada ohtu ELi siseturu toimimist ja Eesti ettevõtete konkurentsivõimet.

Baltic Energy Partnersi juhatuse liige Marko Allikson rääkis praegu toimuvast ja väljavaadetest energiaturul. Kiire alternatiivide otsimine Venemaa gaasile on oluliselt vähendanud Gazpromi võimu Euroopa turul hindu mõjutada. Suvised ekstreemsed hinnatipud olid lühiajalised ja seotud valdavalt Nord Stream gaasitoru uudistega; alt vedasid ka tuuma- ja hüdroenergia. Gaasi hinnatõusule on praeguseks piiri pannud täidetud mahutid, soe sügis, vähenenud tarbimine ja ELi kasvanud võimekus importida veeldatud maagaasi (LNG). Piisav varustuskindlus ilma Venemaa gaasita pole aga Euroopas saavutatav enne 2025. aastat. Balti piirkonnas napib varuvõimsust ja nii jääb elektri hind siin hüplikuks ka lähiajal. Lisaks peame valmis olema erakorraliseks desünkroniseerimiseks Venemaa võrgust.

Pikemas vaates võiks siinne elektri hind Läti omaga ühtlustuda aastaks 2026, kui ühendused saavad tugevdatud; sarnane hind Soomega võtab kauem aega. Edasise osas on suur mõju sellel, kui ulatuslikult riik kriisis energiasektorisse sekkub. Toetused pikendavad energiakriisi kestust. Näiteks universaalteenus ei motiveeri inimesi säästlikumalt tarbima. Turg omal jõul tooks valulise, aga kiire kohanemise. Pikas vaates hoiab energia hinda üleval uute investeeringute vajadus, lühiajaliselt ilm.

Järgnenud **esinejate paneelarutelus** jäi kõlama, et energiakriisi probleemi Eesti omal jõul ei lahenda, erinevalt sellest, kui kunagi tegime tiigrihüppe. Euroopa Liit tervikuna on sõltuvust Venemaa energiakandjatest suutnud vähendada oodatust edukamalt, kuid mõju riikidele on olnud asümmeetriline. Kriisi kiiremaks lahendamiseks on oluline, et riiklikud meetmed keskenduks toetamisele, mitte toimiva turu lammutamisele. Oluline on, et kriisi varjus ei tehtaks muudatusi, mis pärsivad uute tootmisvõimsuste turule tulemist. Eeskujuks toodi Soomet, kus poliitiline kultuur ja ühiskonna arengutase on võimaldanud riigile olulistest strateegilistest küsimustest teha pikki plaane, mis iga valitsusega ei muutu. Eesti tugevus on seni olnud pigem kiire reageerimine, kuid valdkondades, kus investeerimisperioodid on pikad – sh energeetika, üldine kriisivalmidus – pole see hea. Kõrgete energiakuludega hädas olevate ettevõtjate toetamiseks tuleks Euroopas otsida ühtseid lahendusi.

Oma aruteluringis kirjeldasid ettevõtjad, kui keeruline on järsult kallinenud elektriarvetega toime tulla. Kaupmehed tunnetavad, et tarbijakäitumine on selgelt muutunud. Märksa enam eelistatakse kampaaniatooteid, kulutatud summad ei suurene. Ettevõtted ei ole kõiki lisakulusid veel kõrgematesse hindadesse edasi kandnud, kuid sisemisi reserve, et kokkuhoiu arvelt kasvanud kulusid katta, neil enam pole – suuremad muudatused tehti ära juba eelmiste kriiside ajal. Seega on osa hinnatõusu on veel tulemas. Mõõndi, et inimeste palgaootused kasvavad, kuid teisalt on tunda ka kasvanud muret töökoha säilimise pärast. Vabade töökohtade arv on vähenenud. Planeerimine on keeruline, sest nähtavus on halb – ettevõtetel on läbi mõeldud erinevad stsenaariumid. Suuremad investeeringud on pigem ootele pandud, ehkki teine lähenemine on ära kasutada praegu kõrge inflatsiooni tõttu negatiivset reaaltressimäära. Riigilt oodatakse rohkem toetust ka ettevõtetele, et kohanemiseks aega saada ja kindlustada lähimate naabritega võrreldes võrdne mänguplats. Valimiste eel mainiti, et poliitikutelt soovitakse pikaajalist visiooni majanduse struktuurist, enamat koostöövalmidust keskpõrandal ning suuremat panustamist haridusse.